

ТЕМА 9. ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

1. Видатки бюджетів на розвиток економіки.
2. Бюджетні інвестиції.

1. ВИДАТКИ БЮДЖЕТІВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Сферами безпосереднього втручання держави у розвиток економіки є:

- реалізація основних напрямків економічної політики: галузевої, територіальної, антимонопольної, антициклічної;
- впровадження заходів по розвитку державного сектора економіки;
- формування конкурентного середовища і ринкової інфраструктури;
- інформування учасників ринку про стан економіки й перспективи її розвитку.

Галузева політика має своїми завданнями:

- визначення раціональної структури розвитку галузей економіки;
- встановлення пріоритетів розвитку окремих галузей;
- формування комплексних програм розвитку і розміщення крупних багатогалузевих комплексів;
- впровадження заходів з питань сприяння науково-технічному прогресу.

Територіальне регулювання економіки має своїм призначенням усунення диспропорцій розвитку окремих регіонів відповідно до генеральної схеми розміщення й розвитку виробничих сил. Фінансування регіональних програм здійснюється за рахунок коштів бюджетів відповідних регіонів, приватних коштів, банківських кредитів. Регіональні програми знаходять свою підтримку також з державного бюджету.

Існування державного сектору економіки і необхідність його фінансування зумовлені, зокрема, наявністю казенних¹ підприємств, які випускають неринкову продукцію або відіграють важливу роль у забезпеченні потреб національної безпеки й оборони країни. Фінансування казенних підприємств проводиться з державного бюджету на 50 %, всі інші державні оборонні підприємства та організації, у тому числі акціонерні з державним контрольним пакетом акцій, повинні функціонувати у ринковому середовищі на умовах ринкового розрахунку.

Фінансова підтримка різних галузей економіки – суттєва складова частина бюджетної політики будь-якої держави. Особливо важливого значення вона набуває в Україні. Держава впливає на структурну перебудову економіки шляхом прямої участі чи з використанням грошово-кредитної і податкової політики. Основними формами прямої участі є бюджетне фінансування структуроутворюючих інвестиційних програм і пряме кредитування за рахунок бюджетних коштів. В нинішній ситуації для нормального ведення господарства і розширеного відтворення потребують державної підтримки добувна, вугільна промисловість, сільське

¹ Казенні підприємства – це підприємства, які повністю знаходяться у власності держави.

господарство. При структурній перебудові економіки ставиться питання про переміщення центра ваги у високотехнологічні виробництва, енергозбереження, сферу послуг.

Державні фінансові ресурси відіграють велику роль у тих сферах економіки, які потребують підтримки й модернізації в умовах гострої конкуренції зі сторони іноземних компаній, а також у галузях новітніх технологій: інформатиці, електроніці, аерокосмічній промисловості.

На протязі тривалого часу держава бере на себе впровадження довгострокових проектів з великим ступенем невизначеності й ризику при значних капітальних витратах: атомна індустрія, розвиток залізничного транспорту.

Сьогодні важко знайти уряди, які б не здійснювали стимулювання розвитку експортних виробництв.

Значні бюджетні витрати потрібні для фінансування галузей інфраструктури (будівництво аеропортів, водопостачання, транспорт, зв'язок тощо), охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки.

На сучасному етапі центр ваги в економічному змаганні переноситься в сферу інноваційної діяльності. За визначенням Й. Шумпетера, наукова й технологічна інновація може розглядатися як трансформація ідеї в нові або вдосконалені товари, що продаються на ринку, або в технологічні процеси в промисловості, в торгівлі, або в нові методи менеджменту. Інновація не є результатом діяльності окремого інженера або підприємця, вона спирається на безліч взаємозв'язків на національному й міжнародному рівнях, становить собою продукт колективної творчості.

Роль держави у формуванні науково-технічної політики полягає в наступному:

- фінансування фундаментальних досліджень при переважаючих асигнуваннях прикладних досліджень приватним сектором;
- координація діяльності науково-технічних підрозділів за рахунок державної системи стандартизації;
- стимулювання впровадження результатів НДВКР в приватному секторі за допомогою податкових пільг, субсидій, субвенцій;
- використання механізму укладання контрактів з приватними корпораціями й фірмами найбільш наукомістких галузей;
- здійснення за рахунок державного бюджету найважливіших проектів загальнодержавного значення (відтворення мінерально-сировинної бази, фінансування державної космічної програми, розвитку метрології тощо).

Фінансові методи державного регулювання національної економіки передбачають два види її фінансування: пряме й непряме. При прямому фінансуванні держава виділяє кошти з бюджету та інших джерел суб'єктам господарювання у вигляді дотацій, трансфертів, субсидій, позик тощо. При непрямому фінансуванні держава надає фінансову підтримку суб'єктам господарювання у вигляді податкових, кредитних і цільових пільг. Сьогодні розвинені країни світу використовують непрямі методи підтримки малого підприємництва, надаючи пільги в системі оподаткування.

За функціональним призначенням видатки на розвиток економіки в Україні поділяються на десять груп:

- 1) фінансування фундаментальних досліджень і сприяння науково-технічному прогресу;
- 2) житлово-комунальне господарство;
- 3) промисловість та енергетика;
- 4) будівництво;
- 5) сільське та лісове господарство, рибальство і мисливство;
- 6) транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика;
- 7) інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю;
- 8) фінансування заходів, пов'язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи;
- 9) охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека;
- 10) попередження та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха.

За цільовим призначенням видатки на розвиток економіки поділяються на конкретні види витрат відповідно до економічної класифікації на:

- дослідження,
- розробки,
- державні програми,
- капітальне будівництво тощо.

Слід підкреслити, що з точки зору економічної теорії прийнято вважати, що суспільний сектор економіки повинен функціонувати тільки в зонах вад ринку. Зокрема, коли на приватизованих підприємствах не забезпечується оптимальне, за Парето, використання ресурсів, то повинна втручатися держава й проводити реприватизацію.

Ступінь ділової активності суспільного сектору економіки коливається в залежності від історичних та соціально-економічних особливостей країн. Найменша ступінь розвитку суспільного сектору в англо-американських економічних системах.

У Європейському економічному співтоваристві можна виділити дві групи країн.

У першій групі країн вплив державного сектора залишається суттєвим: Італія, Франція, Португалія. До цієї групи примикає Австрія.

До другої групи належать країни з менш суттєвим вкладом державного сектору: ФРН, Іспанія, країни Бенілюксу.

Метою надання фінансової підтримки підприємствам шляхом бюджетних асигнувань на зворотній або незворотній основі є: запобігання банкрутству, оздоровлення фінансового становища і відновлення платоспроможності, підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт чи послуг.

За термінами надання фінансова підтримка на відшкодувальній основі може бути двох видів:

- короткотермінова (терміном до одного року на основі план-графіку надання коштів з урахуванням економічної ефективності їх використання);
- довготермінова (терміном на 2-5 роки).

Надання фінансової підтримки на незворотній основі передбачено у виключних випадках, наприклад, якщо збитки, завдані підприємству стихійним лихом, перевищують суми відшкодувань, передбачених чинним законодавством про обов'язкове страхування.

Перелік підприємств, які потребують фінансової підтримки, встановлюють органи, уповноважені управляти державним майном, на основі аналізу фінансово-господарської діяльності відповідно до положення про порядок санації державних підприємств.

При відборі підприємств для надання фінансової підтримки використовуються такі критерії, як:

- потенційна прибутковість;
- достатня підготовленість управлінського апарату;
- наявність ринків збуту на продукцію в Україні та за її межами;
- відповідність продукції, що випускається, державним пріоритетам та її конкурентоспроможність;

Для отримання фінансової підтримки підприємства повинні скласти бізнес-плани і проекти використання коштів у процесі санації і подати їх органам, уповноваженим управляти державним майном. Ці органи розглядають і затверджують проекти використання коштів.

2. БЮДЖЕТНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Інвестиції – це вкладення капіталу у відповідні об'єкти підприємництва та інші види діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

За ринкових умов згідно з формами залученого капіталу інвестиції поділяються на такі види:

- фінансові – розміщення коштів у різні фінансові інструменти (цінні папери, депозитні вклади тощо);
- реальні, тобто вкладення коштів у основний капітал та у приріст виробничих запасів;
- інноваційні – асигнування коштів на впровадження досягнень науки й техніки, нових методів організації виробництва та менеджменту;
- інтелектуальні – на розвиток творчого інтелектуалу суспільства та об'єктів інтелектуальної власності.

Інвестиційна політика держави – це комплекс взаємопов'язаних цілей і заходів щодо забезпечення необхідного рівня й структури капітальних вкладень в економіку країни і в окремі галузі, підвищення інвестиційної активності всіх агентів відтворювальної діяльності: населення, підприємців, держави.

Головними завданнями інвестиційної політики є розширення обсягу й підвищення ефективності інвестицій, поліпшення їх структури, а також

перетворення державних інвестицій в засіб структурної перебудови економіки, регулювання економічного розвитку окремих регіонів.

До складу державних капітальних вкладень належать:

- будівельно-монтажні роботи;
- придбання обладнання, інвентарю та устаткування;
- проєктно-пошукові роботи;
- геолого-розвідувальні роботи;
- інші капітальні витрати

За призначенням капітальні вкладення направляються на створення нових, технічного переозброєння, реорганізації та розширення діючих основних фондів виробничого й невиробничого призначення.

Державні капітальні вкладення характеризуються своєю структурою:

- галузевою – співвідношенням вкладень у різні галузі народного господарства;
- технологічною – співвідношенням витрат на елементи основних фондів;
- територіальною – співвідношенням асигнування капітальних вкладень в окремі регіони;
- відновлювальною або відтворювальною – співвідношенням капітальних вкладень за окремими напрямками: у нове будівництво, модернізацію, технічне переозброєння і реконструкцію основних фондів.

Видатки на фінансування капітальних вкладень належать до бюджетів розвитку.

За джерелами фінансування розрізняють внутрішні й зовнішні інвестиції.

Внутрішні інвестиції здійснюються за рахунок коштів резидентів. Джерела фінансування внутрішніх інвестицій можна в свою чергу розділити на три групи:

- 1) власні кошти підприємств і організацій;
- 2) позиковий капітал;
- 3) кошти державного й місцевих бюджетів.

Зовнішні інвестиції здійснюються за рахунок коштів нерезидентів.

Вони можуть бути прямими й портфельними. Прямі інвестиції направляються на здійснення довгострокових капітальних проєктів. Портфельні інвестиції означають придбання іноземними інвесторами різного виду цінних паперів.

Важливе значення має створення в державі належного інвестиційного клімату. Основними шляхами створення сприятливого інвестиційного клімату є *податкове регулювання інвестиційної діяльності, грошово-кредитна політика, інституційні перетворення в економіці, зв'язані із створенням промислово-фінансових та фінансово-промислових груп, захистом прав промислової власності.*

Ключовими компонентами державної програми стимулювання інвестиційної активності повинна бути взаємоузгоджена податкова, бюджетна, адміністративна реформа, а також грошово-кредитна політика,

орієнтована на привабливість процентної ставки за кредит відносно середньої норми прибутку в промисловості.

Важливим засобом, який сприяє росту інвестицій на підприємствах, які активно оновлюють свій виробничий апарат, є податковий кредит.

Створення холдингових структур (промислово-фінансових і фінансово-промислових груп) дозволяє зосередити в одній структурі цілісний виробничий цикл, підвищити політичну вагу крупних організаційних структур й розподілити ризик між фірмами, що контролюються холдингом.

Інвестиційна діяльність, як і любий другий економічний процес, здійснюється в певному правовому полі, яке може стимулювати інвестиції або створювати перепони на їх шляху. З точки зору інвестиційної діяльності найбільш важливими ділянками законодавства є податкове, контрактне законодавство, а також надання ліцензій на заняття різними видами економічної діяльності і дієвий захист прав промислової власності.